

Ε.Η. Carr, Μικρή Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης, μετάφραση από τα αγγλικά: Ανδρέας Παππάς, Πατάκη, Αθήνα 2017, 341 σελ.

Ο τρόπος με τον οποίο ο Στάλιν ασκούσε την εξουσία θα ήταν ουσιαστικά αδιανόητος την περίοδο που γραμματέας του κόμματος ήταν ο Λένιν. Σε αντιδιαστολή με ό,τι ίσχυε στην περίπτωση του Λένιν, η ματαιοδοξία του Στάλιν ήταν τέτοια ώστε να απαιτεί όχι απλώς τον πλήρη έλεγχο του κομματικού και κρατικού μηχανισμού, αλλά και την αναγνώριση ουσιαστικά του αλάθητου των απόψεών του. Σταδιακά κάθε φωνή κριτικής ή διαφωνίας με τις βασικές επιλογές εξαφανίστηκε από τον κομματικό Τύπο, ακόμη και από περιοδικά με ειδικότερο περιεχόμενο. Στη θέση του κυριαρχούσαν πλέον άχρωμα και εν πολλοίς ομοιόμορφα εγκώμια προς τον ηγέτη και ύμνοι για τα –συχνά μυθοποιημένα– επιτεύγματά του. Ο ίδιος ο Στάλιν γινόταν όλο και περισσότερο μία απόμακρη «πατρική» μορφή, απλησίαστη ακόμη και από πολλούς στενούς συνεργάτες του, με σχεδόν υπεράνθρωπες αρετές και ικανότητες. Μπορούσε να γίνεται εύκολα σκληρός και εκδικητικός ακόμη και απέναντι σε στενούς του συνεργάτες, στο μέτρο που αυτοί αμφισβητούσαν έστω και κατ' ελάχιστο τις αποφάσεις του ή έπεφταν στη δυσμένειά του για οποιονδήποτε λόγο. (σελ. 298)

Το παραπάνω απόσπασμα είναι χαρακτηριστικό του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται η ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης μέσα από το βιβλίο του Ε.Χ. Καρ.

Γεννημένος το 1892, ο Edward Hallett Carr¹ ήταν ένας διακεκριμένος βρετανός ιστορικός, πολιτικός,

Ο Οκτώβρης που «γέννησε» τον Στάλιν

Από τον ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟ ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟ

Η ευσύνοπτη ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης του 1917, από τον βρετανό ιστορικό Ε.Χ. Καρ, ήταν μια από τις πιο ολοκληρωμένες ιστορικές αποτιμήσεις της πρώτης περιόδου ενός από τα σημαντικότερα γεγονότα του 20ού αιώνα. Αν και δεν είχε πρόσβαση στις πηγές που υπάρχουν σήμερα, ο Καρ κατορθώνει να περιγράψει με ακρίβεια τα γεγονότα έως την εδραίωση του Στάλιν στην εξουσία και την εξόντωση των πολιτικών αντιπάλων του στις Δίκες της Μόσχας... [ΤΒ]]

L.Y. Leonidov / Belregnews

Μόσχα, Οκτώβριος 1919. Μπολσεβίκοι ηγέτες στην Κόκκινη Πλατεία, στη διάρκεια εορτών για τη δεύτερη επέτειο της Οκτωβριανής Επανάστασης. Στο κέντρο της φωτογραφίας διακρίνονται ο Λένιν και ο Τρότσκι.

δημοσιογράφος και θεωρητικός των διεθνών σχέσεων. Ανάμεσα στην πλούσια εργογραφία του ξεχωρίζουν δύο σημαντικά βιβλία.

Το πρώτο είναι *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων* (στα ελληνικά, από τις εκδόσεις Ποιότητα²). Το συγκεκριμένο βιβλίο θεωρείται από τα βασικά αναγνώσματα της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, καθώς συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της θεωρίας του κλασικού ρεαλισμού.

Το δεύτερο εξ ίσου σημαντικό βιβλίο του, μικρότερο σε έκταση, έχει τίτλο *Τι είναι ιστορία;* (στα ελληνικά κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Πατάκη³ και αποτελεί την επιτομή της κριτικής του στις παραδοσιακές ιστορικές μεθόδους).

Εκτός από συγγραφέας των δύο αυτών βιβλίων αναφοράς, ο Καρ υπήρξε

και από τους σημαντικότερους και εγκυρότερους μελετητές της ιστορίας της Σοβιετικής Ρωσίας. Η εντατική του εργασία για σχεδόν τριάντα χρόνια τον οδήγησε στη συγγραφή ενός τεράστιου σε όγκο έργου εννέα τόμων, το οποίο καλύπτει χρονικά την περίοδο 1917 έως και 1929, από το ξέσπασμα δηλαδή της Οκτωβριανής Επανάστασης μέχρι την εγκαθίδρυση της Δικτατορίας του Στάλιν. «Η Μικρή Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης», όπως σημειώνει ο συγγραφέας στον πρόλογο, είναι μία «νέα σύνθεση και όχι απλά επιλογή αποσπασμάτων από το αρχικό έργο» (σελ. 15).

Ο ΣΤΑΛΙΝ ΕΠΙΣΚΙΑΖΕΙ ΤΟΝ ΛΕΝΙΝ

Ο Καρ ξεκαθαρίζει από την αρχή πως

η επιλογή

της συμπύκνωσης της πορείας της Επανάστασης στα πρόσωπα του Λένιν και του Στάλιν αντίστοιχα συνιστά οπωσδήποτε υπεραπλοστέυση. Ωστόσο, βοηθάει τον αναγνώστη να προσωποποιήσει –και επομένως, να αφομοιώσει καλύτερα– μια πυκνή σε γεγονότα και σε εξελίξεις περίοδο, καθώς και τις αντίστοιχες διεργασίες που τη σημάδεψαν. (σελ. 16)

Ο συγγραφέας κάνει ακριβώς αυτό, χρησιμοποιεί τον Λένιν και τον Στάλιν, αλλά και τους άλλους πρωταγωνιστές της Οκτωβριανής Επανάστασης, για να μπορέσει να αναδείξει τις διεργασίες που οδήγησαν, από το 1917 και την αυταπάτη για τη διεθνή επανά-

σταση, στο 1929 και στο «σοσιαλισμό στη μία χώρα» ως προκάλυμμα της απολυταρχικής δικτατορίας του Στάλιν. Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος και η κόπωση των Ρώσων αποτελεί, κατά τον Καρ, το καταλυτικό γεγονός που επιτάχυνε τις εξελίξεις για την Επανάσταση του Οκτωβρίου. Ο Εμφύλιος Πόλεμος, η περίοδος της «Λευκής» και της «Κόκκινης» Τρομοκρατίας και η καθολική επικράτηση των μπολσεβίκων αποτυπώνονται περιεκτικά και πειθαρχημένα στα πρώτα κεφάλαια του βιβλίου, αναδεικνύοντας τη γνώση και την επιστημολογική προσέγγιση του συγγραφέα. Πολύ τεκμηριωμένα είναι τα κεφάλαια που αφορούν την οικονομική διάσταση της Επανάστασης και το οικονομικό πρόγραμμα των μπολσεβίκων. Ενώ αντίστοιχης επιστημονικής πληρότητας, κάτι βέβαια αναμενόμενο, είναι και η αποτύπωση της διεθνούς διάστασης της Επανάστασης. Ο Καρ, χρησιμοποιώντας τη βαθιά του γνώση για τη διεθνή ιστορία και την αντιληψή του για τον κόσμο της εποχής, εξηγεί μεθοδικά γιατί οι αρχικές διακηρύξεις του Λένιν για τη διεθνή επανάσταση άρχισαν σύντομα να αποδεικνύονται αυταπάτη και να δίνουν τη θέση τους σε μία επανάσταση με συγκεκριμένα χωρικά χαρακτηριστικά και σημαντικές διαφοροποιήσεις από τις ιδέες του Μαρξ.

Ο Στάλιν κάνει την εμφάνισή του ήδη στις πρώτες σελίδες του έργου και αποτελεί συστατικό μέρος του αφηγηματικού και επεξηγηματικού μοτίβου των τριών (Λένιν, Στάλιν, Τρότσκι) που χρησιμοποιεί ο Καρ, για να μας ταξιδέψει από τα Σοβιέτ στο Κόμμα και από τον Λένιν στον Στάλιν, ο οποίος και αποδεικνύεται ο καθοριστικός πρωταγωνιστής του βιβλίου. Η *Μικρή Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης* έχει πολλές αναγνώσεις και μπορεί κάποιος να την προσεγγίσει από τελείως διαφορετικό πρίσμα, ανάλογα με τη διάσταση που θέλει να ανασύρει από το βιβλίο. Ένας ιδεολογικά φορτισμένος αναγνώστης μπορεί να θεωρήσει πως ο Καρ λειτουργεί ως απολογητής της Επανάστασης, ακόμη και του ίδιου του Στάλιν, καθώς τον συγκρίνει με το Μέγα Πέτρο, όχι όμως μόνο στη συμβολή του στην εξέλιξη της Ρωσίας αλλά και στη σκληρότητα, από την οποία σε σημαντικό βαθμό εμφορούνταν και ο περίφημος τσάρος. Ακόμη και η ίδια του η κρίση έχει την επιφύλαξη ενός ανθρώπου που γράφει το 1977 και δεν έχει πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες που χρειάζεται ένας ιστορικός:

Οι διακυμάνσεις που χαρακτηρίζουν τη στάση των συμπολιτών του απέναντι στο πρόσωπο του

Στάλιν μετά τον θάνατό του δείχνουν συχνά να αντανακλούν ένα κράμα θαυμασμού και αισχύνης για όσα συνέβησαν επί των ημερών του. (σελ. 303)

Ένας λιγότερος φορτισμένος αναγνώστης θα συνεχίσει μερικές γραμμές ακόμη και θα διαβάσει πως «ο Στάλιν υπήρξε ο πιο ανελέητος και δεσποτικός ηγέτης που είχε γνωρίσει η Ρωσία από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου» (σελ. 303).

ΤΡΟΤΣΚΙ, ΚΑΜΕΝΕΦ, ΖΗΝΟΒΙΕΦ

Ο συγγραφέας κάνει πολύ καλά αυτό που ξέρει: γράφει την ιστορία, προσπαθώντας να αποτραβηχτεί όσο μπορεί από τα γεγονότα και να εντάξει τις προσωπικότητες στο ευρύτερο πλαίσιο της εποχής τους. Με αυτή τη λογική πρέπει να προσεγγίσει ο αναγνώστης το βιβλίο του. Μπορεί να μην κάνει λεπτομερειακές αναφορές στη μαζική βία στην περίοδο των εμφυλίων πολέμων ανάμεσα σε κόκκινους και λευκούς ή κατά τη διάρκεια της εκκαθάρισης του κόμματος, ωστόσο περιγράφει εξαιρετικά τις διεργασίες που οδήγησαν στην εγκαθίδρυση της δικτατορίας του «Πατερούλη» και στο ρόλο που έπαιξαν σε αυτές οι «αγιοποιημένοι» χαμένοι της ιστορίας – Τρότσκι, Κάμενεφ⁴, Ζηνόβιεφ⁵, Μπουχάριν⁶:

[Μετά το θάνατο του Λένιν, ο] Κάμενεφ ανέλαβε να διαβάσει τη διαθήκη ενώπιον των βασικών στελεχών της κομμουνιστικής ηγεσίας. Εν συνεχεία, τον λόγο πήρε ο Ζηνόβιεφ, ο οποίος αφού έπλεξε το εγκώμιο του νεκρού ηγέτη, κατέληξε ότι σε ένα μόνο σημείο οι φόβοι του Λένιν είχαν αποδειχτεί αβάσιμοι, και αυτό ήταν η ανάγκη να απομακρυνθεί ο Στάλιν από τη θέση του γραμματέα. Ο Κάμενεφ, ο οποίος και προήδρευσε στη συνεδρίαση, έσπευσε να συμφωνήσει. Ο Τρότσκι που είχε μόλις επιστρέψει από τον Καύκασο, δεν πήρε καν το λόγο. Η μοναδική διαφωνία που προέκυψε αφορούσε την επιμονή της Κρούσκαγια⁷, της χήρας του Λένιν, η οποία επέμενε να διαβαστεί η διαθήκη στο επικείμενο συνέδριο του κόμματος. (σελ. 134)

Ο συγγραφέας Άρθουρ Κάισλερ, στο περίφημο βιβλίο του *Το Μηδέν και το Άπειρο*, φέρνει τον τραγικό του ήρωα, τον Ρουμπάσοφ, αντιμέτωπο

με υπαρξιακά διλήμματα και με τις αμφιβολίες του για το Κόμμα και την Επανάσταση⁸. Ο συγγραφέας αφ' ενός βάζει στο στόμα του φυλακισμένου και ανακρινόμενου πρώην αξιωματούχου του καθεστώτος Ρουμπάσοφ την τυφλή υποταγή του στο Κόμμα: «το Κόμμα δεν μπορεί να κάνει λάθος. Εσύ και εγώ μπορούμε να κάνουμε λάθος. Αλλά το Κόμμα όχι. Το Κόμμα είναι η ενσάρκωση της επαναστατικής Ιδέας στην Ιστορία. Η Ιστορία δεν γνωρίζει ενδοιασμούς και δισταγμούς. Αδρανής και αλάνθαστη κυλάει προς το στόχο της. Σε κάθε καμπή του ρου της αποθέτει τη λάσπη που κουβαλάει και ξεβράζει τα κουφάρια των πνιγμένων. Η Ιστορία γνωρίζει το δρόμο της. Δεν κάνει λάθος. Όποιος δεν έχει τυφλή πίστη στην Ιστορία, δεν ανήκει στο Κόμμα». Είναι η άποψη που εκφράζει και ο Τρότσκι μέσα στο δισταγμό του να εναντιωθεί στον Στάλιν:

Για μία ακόμη φορά, ο Τρότσκι βρέθηκε αντιμέτωπος με το δίλημμα ή να μην υποχωρήσει ή να αποφύγει τις συγκρούσεις για ένα θέμα που, στο κάτω κάτω, δεν ήταν και μείζονος σημασίας. Εξακολουθώντας να πιστεύει ότι δεν μπορεί κανείς να έχει δίκιο κόντρα στο κόμμα, δίσταζε να έρθει σε αντιπαράθεση, και μάλιστα δημόσια, με την πλειοψηφία των συντρόφων του. Έτσι, οι όποιες σκέψεις του ότι θα βρισκόταν στη δυσάρεστη θέση να αμφισβητήσει τα πραγματικά περιστατικά και να αποκηρύξει ένα φίλο υποχώρησαν μπροστά στην απόφαση του να μην παραβιάσει την κομματική πειθαρχία. (σελ. 149)

ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΤΑΛΙΝ

Ο (μυθιστορηματικός ήρωας) Ρουμπάσοφ, κάτω και από την πίεση του ανακριτή του, συνειδητοποιεί πως το Κόμμα δεν ήταν πια πολιτική οργάνωση: «Ήταν μόνο μια εκατόχρονη και εκατοντακέφαλη μάζα ματωμένης σάρκας. Όπως τα μαλλιά και τα νύχια ενός ανθρώπου εξακολουθούν να μεγαλώνουν και μετά το θάνατό του, έτσι και το κίνημα εξακολουθούσε να το σιταντάμε σε μεμονωμένα κύτταρα, σε μεμονωμένους μνς και σε μεμονωμένα άκρα του νεκρού Κόμματος». Αυτή τη διαπίστωση έκανε σύμφωνα με τον Καρ και ο Τρότσκι, όταν ήταν πια πολύ αργά:

Για τον Στάλιν, ο Τρότσκι, έστω και απομονωμένος σε μία μακρινή γωνία της ΕΣΣΔ, συνιστούσε επικίνδυνο πόλο συσπείρωσης των διαφωνούντων και αμφισβητούσε τις πολιτικές επιλογές του κόμμα-

τος. Αποφάσισε, λοιπόν, να τον ξεφορτωθεί. Το να φυλακίσει έναν από τους πρωταγωνιστές της Επανάστασης του 1917 και τον οργανωτή του Κόκκινου Στρατού ήταν ακόμη τότε αδιανόητο – σε αντιδιαστολή με ό,τι θα συνέβαινε μερικά χρόνια αργότερα, την περίοδο των μεγάλων εκκαθαρίσεων, οπότε παρόμοιες αναστολές και παρόμοιοι δισταγμοί είχαν εκλείψει. (σελ. 289)

Ο Στάλιν κλιμακώνει σταδιακά τη μετεξέλιξη του Κόμματος σε Δικτατορία, όπως σημειώνει ο συγγραφέας. Μία σιδηρά γροθιά θα χρησιμοποιηθεί για να επιβληθεί και να περιφρουρηθεί το καθεστώς από τους απολυταρχικούς μηχανισμούς ασφαλείας του Ηγέτη:

Βασικός στόχος του καθεστώτος ήταν τώρα η εφαρμογή των νόμων και η διατήρηση της τάξης, έστω και στο όνομα της επαναστατικής νομιμότητας. Η αρχική έμφαση στον αναμορφωτικό/παιδευτικό ρόλο της ποινής εγκαταλείφθηκε σταδιακά. Οι αλλαγές στο νομικό σύστημα και στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης αντανάκλασαν εν πολλοίς τις αλλαγές στα οικονομικά και πολιτικά δεδομένα. Γεγονότα όπως η δολοφονία του Σοβιετικού επιτετραμμένου στο Λένινγκραντ λίγες ημέρες αργότερα ενίσχυσαν το κλίμα κακνποψίας και κατακραυγής για τους κάθε είδους εκθροούς του καθεστώτος (μοναρχικούς, προβοκάτορες, πράκτορες ξένων δυνάμεων κ.ά.). Η πίεση για τη λήψη «μέτρων κοινωνικής άμυνας» ήταν επόμενο να αυξηθεί τις εξουσίες και το κύρος της ΟGPU. Τον Δεκέμβριο του 1927, λίγες εβδομάδες μετά τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την Επανάσταση του 1917, γιορτάστηκε επίσης πανηγυρικά η δέκατη επέτειος από την ίδρυση της Τσεκά⁹. (σελ. 217)

Η επιβολή του νόμου σύντομα οδήγησε στις δημόσιες δίκες. Ιδού πώς ο Καρ περιγράφει την πρώτη από τις περιφημες «δικές της Μόσχας»:

Τον Μάρτιο του 1928, πενήντα πέντε μηχανικοί και άλλα στελέχη που εργαζόνταν στα ορυχεία του λεκανοπεδίου του Ντον συνελήφθησαν με την κατηγορία της δολιοφθοράς, έπειτα από εντολή που είχαν λάβει από το εξωτερικό. Ακολούθησε δημόσια δίκη τους, κατά τη διάρκεια της οποίας αρκετοί από τους κατηγορούμενους

ομολόγησαν την ενοχή τους. Έντεκα καταδικάστηκαν σε θάνατο (από αυτούς πέντε εκτελέστηκαν) και οι υπόλοιποι σε βαριές ποινές φυλάκισης. Τρεις Γερμανοί μηχανικοί που είχαν κατηγορηθεί ως συνένοχοι αθωώθηκαν. Η δίκη αυτή είχε ιδιαίτερη σημασία, κυρίως επειδή ήταν το πρώτο δείγμα μιας πρακτικής που σύντομα θα κυριαρχούσε. Σύμφωνα με αυτή την πρακτική, στις δίκες θα δινόταν ιδιαίτερη δημοσιότητα, η οποία σχεδόν πάντα θα συνοδευόταν από ομολογίες ενοχής εκ μέρους των κατηγορουμένων. (σελ. 235)

Η ολοκληρωμένη μετάβαση στο απολυταρχικό καθεστώς γίνεται με το μανδύα της «θεωρίας του σοσιαλισμού» σε μία μόνο χώρα, που επί της ουσίας είναι ο εθνικισμός του Στάλιν που θα τον οδηγήσει σε μαζικές εκκαθαρίσεις:

Η θεωρία του «σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα» ταίριαζε γάντι στον Στάλιν, έστω και αν δεν ήταν αποκλειστικά δικό του δημιούργημα. Τον επέτρεπε να συνδυάζει τις αναφορές στο σοσιαλισμό με τα στοιχεία μεγαλωρωσικού εθνικισμού που πάντα τον συγκινούσαν και επηρέαζαν τις πολιτικές του επιλογές. Μάλιστα, σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση των εθνικών μειονοτήτων ή των μικρότερων εθνών, ο εθνικισμός του Στάλιν εύκολα εκφυλιζόταν σε σοβινισμό. Ακόμα και στοιχεία παλαιωτικού αντισημιτισμού ήταν ανιχνεύσιμα στις πολιτικές του επιλογές – κάτι που θα θεωρούνταν αδιανόητο στην εποχή του Λένιν και της παλιάς φρουράς των μπολσεβίκων. (σελ. 299)

ΤΙ ΠΕΤΥΧΕ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ;

Το 1977, ο Καρ, στις πρώτες σελίδες του βιβλίου του, χαρακτήριζε την Οκτωβριανή Επανάσταση ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του 20ού αιώνα. Εκτιμούσε μάλιστα πως ίσως αξιολογηθεί από τους ιστορικούς του μέλλοντος ως το σημαντικότερο γεγονός αυτού του αιώνα. Τόνιζε όμως παράλληλα πως, όπως και η Γαλλική Επανάσταση, θα διχάζει για αιώνες – κι η παρατήρησή του αυτή είναι απολύτως εύστοχη. Λίγα μόλις χρόνια μετά το θάνατό του γκρεμίστηκε το Τείχος του Βερολίνου και κατέρρευσε η ΕΣΣΔ. Οι ιστορικοί του μέλλοντος ακόμη διχάζονται για το αν και τι είδους σημαντική παρακαταθήκη άφησε

27 Ιουνίου 1925. Από αριστερά, ο Γιόζεφ Στάλιν και οι πρωτεργάτες της επανάστασης Αλεξέι Ρίκοφ, Λεβ Μπορίσοβιτς Κάμενεφ και Γκριγκόρι Εφσέιεβιτς Ζινόβιεφ. Μετά την επικράτηση στη σοβιετική εξουσία του πρώτου, οι τρεις τελευταίοι δικάστηκαν, ομολόγησαν δημοσίως ενοχή, καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν.

η Οκτωβριανή Επανάσταση. Σε αυτό που όμως έχει συμφωνήσει η ιστορία, αλλά και οι διεθνείς θεσμοί, είναι πως ο Στάλιν ήταν ένας στυγερός δικτάτορας, ο οποίος έμεινε στην ιστορία από τις μαζικές εκκαθαρίσεις εκατομμυρίων ανθρώπων. Στην προσπάθειά του να εδραιώσει το καθεστώς του, ο αματηρός «Πατερούλης» φρόντισε να καταπατήσει την όποια παρακαταθήκη είχε αφήσει ο ηγέτης της Οκτωβριανής Επανάστασης, ο Λένιν.

Στα συμπεράσματα του βιβλίου, ο συγγραφέας κάνει δύο βασικά σχόλια - επιλογικές παρατηρήσεις. Το πρώτο, όπως είναι αναμενόμενο, ήταν πρώιμο: υποστηρίζει πως χάρι στην Οκτωβριανή Επανάσταση βελτιώθηκε το βιοτικό επίπεδο των Σοβιετικών και η ΕΣΣΔ έφτασε στα επίπεδα ανάπτυξης της Δύσης. Η ιστορία όμως και τα οικονομικά κυρίως αίτια της κατάρρευσης του κομμουνιστικού καθεστώτος έδειξαν πως η όποια οικονομική ακμή της ΕΣΣΔ δεν απέβη βιώσιμη. Το δεύτερο σχόλιό του αφορά τη διαχωριστική τομή Αριστεράς και Δεξιάς και την πόλωση που δημιουργήθηκε από την Οκτωβριανή Επανάσταση. Η διχοτομία όμως ήταν βαθύτερη και ουσιαστικότερη από την πόλωση που αναφέρει ο συγγραφέας. Αντίπαλοι ήταν δύο διαφορετικοί κόσμοι, η Δύση και η Ανατολή, η Ελευθερία και ο Φόβος, το δίπολο του Ψυχρού Πολέμου που δημιούργησε τον σύγχρονο κόσμο και την παγκόσμια κοινωνία στην οποία ζούμε. Στη δημιουργία αυτού του κόσμου, η συνεισφορά της

Οκτωβριανής Επανάστασης ήταν ιδιαίτερος κρίσιμη: έδειξε στους λαούς της Δύσης πως ο δρόμος του καπιταλισμού και της φιλελεύθερης δημοκρατίας μπορεί να μην είναι τέλειος, όπως έλεγε ο Τσώρτσιλ, αλλά είναι ο καλύτερος που έχουμε. Κάτι που αναδεικνύεται και από την ιστορική προσέγγιση του Καρ είναι ότι ο Στάλιν δεν ήταν ο κακός που εξαφάνισε τους αντιπάλους του οι οποίοι ήσαν οι κακοί. Συμμετείχαν και συνέβαλαν όλοι στην ανάπτυξη του «Παραπετάσματος» (όπως ονομάστηκαν οι κομμουνιστικές χώρες τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου) και στην ισχυροποίηση του «τέρατος». Και δεν μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι, αν επικρατούσαν άλλοι, τους οποίους ο Στάλιν εξόντωσε, θα έγραφαν την ιστορία διαφορετικά. Τα τελευταία λόγια αυτού του κειμένου ανήκουν δικαιωματικά στο συγγραφέα:

Η Ρωσική Επανάσταση ασφαλώς και δεν κατάφερε να πετύχει τους στόχους που αρχικά είχε θέσει, να ανταποκριθεί στις ελπίδες που είχε γεννήσει. (σελ. 334) ■

1. Πέθανε το 1982.
2. Edward Hallett Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, μετάφραση: Ηράκλεια Στρούκου, Ποιότητα, Αθήνα 2001, 346 σελ.
3. Edward Hallett Carr, *Τι είναι ιστορία;*,

μετάφραση: Ανδρέας Παππάς, Πατάκη, Αθήνα 2015, 260 σελ. Το βιβλίο είχε κυκλοφορήσει για πρώτη φορά στα ελληνικά το 1999, από τις εκδόσεις Γνώση.

4. Λεβ Μπορίσοβιτς Κάμενεφ (1883-1936), βασικός πρωταγωνιστής της Οκτωβριανής Επανάστασης. Ήταν ένα από τα επτά μέλη του πρώτου Πολιτικού Γραφείου, που ιδρύθηκε το 1917: Λένιν, Ζινόβιεφ, Τρότσκι, Στάλιν, Σοκόλνικοφ και Μπουμπνόνφ. Το 1923-24 διετέλεσε αναπληρωτής πρωθυπουργός, τον τελευταίο χρόνο της ζωής του Λένιν. Ο Στάλιν τον θεωρούσε βασικό αντίπαλο. Έπεσε σε δυσμένεια και εκτελέστηκε στις 25 Αυγούστου 1936, σε ηλικία 53 ετών, μετά από σύντομη δίκη παρωδία.

5. Γκριγκόρι Εφσέιεβιτς Ζινόβιεφ (1883-1936), βασικός πρωταγωνιστής της Οκτωβριανής Επανάστασης, συμμετείχε κι αυτός στο πρώτο Πολιτικό Γραφείο. Υπήρξε επικεφαλής της Κομμουνιστικής Διεθνούς και ο αρχιτέκτονας πολλών αποτυχημένων προσπαθειών να μετατραπεί η Γερμανία σε κομμουνιστική χώρα, το 1920. Ο Στάλιν τον απέκλεισε από τη σοβιετική πολιτική ηγεσία το 1926. Ήταν ο βασικός κατηγορούμενος στη λεγόμενη Δίκη των 16, του 1936, που σηματοδοτεί την έναρξη της περιόδου της Μεγάλης Τρομοκρατίας στην ΕΣΣΔ. Καταδικάστηκε σε θάνατο τον Αύγουστο του 1936 και εκτελέστηκε μια ημέρα μετά.

6. Νικολάι Μπουχάριν (1888-1938), βασικός πρωταγωνιστής της Οκτωβριανής Επανάστασης. Οικονομολόγος και ο κυριότερος ιδεολόγος του κόμματος, έγραψε το Πρόγραμμα των Μπολσεβίκων και το Αλφαβητάρι του Κομμουνιστή. Από τους κυριότερους εμπνευστές της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (ΝΕΠ), στήριξε τον Στάλιν στη μάχη για τη διαδοχή μετά το θάνατο του Λένιν το 1924, όπως επίσης και στη διαμάχη του με την «αριστερή αντιπολίτευση» των Τρότσκι, Ζινόβιεφ, Κάμενεφ. Το 1929 ήρθε σε ρήξη με τον Στάλιν για την Κολεκτιβοποίηση, όντας υποστηρικτής της κατοχής γης από τους αγρότες. Στις 21 Αυγούστου 1936 η Εισαγγελία της ΕΣΣΔ εξέδωσε ένταλμα σε βάρος του, απηλλάγη ωστόσο των κατηγοριών. Συνελήφθη ξανά στις 27 Ιανουαρίου 1937, κατηγορούμενος για συμμετοχή στο «Αντισοβιετικό Μπλοκ». Δικάστηκε δημοσίως στις 13 Μαρτίου 1937, καταδικάστηκε σε θάνατο και, ένα χρόνο αργότερα, στις 15 Μαρτίου 1938, εκτελέστηκε.

7. Ναντέζντα Κρούτσκαγια, (1869-1939), σύζυγος του Λένιν.

8. Άρθουρ Κάιζλερ, το Μηδέν και το Άπειρο, μετάφραση Ανδρέας Παππάς, εκδόσεις Πατάκη, 2014, σελ. 341.

9. Cheka, Επιτροπή Έκτακτης Ανάγκης. Προϋπήρξε της διαβόητης Κα-Γκε-Μπε.